

ELS ESTUDIS DE TOPONÍMIA A LA REVISTA «LLUCMAJOR DE PINTE EN AMPLE»

Celso Calviño, Franc Jaume i Francisca Mut
IX Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Sóller, 1994

INTRODUCCIÓ

A les VIII Jornades d'Onomàstica i Toponímia desenvolupades a Artà l'any 1993 exposàrem la nostra intenció d'introduir la toponímia a la premsa forana, més particularment a la revista *Llucmajor de Pinte en Ample*, i fer-la conèixer als lectors llucmajorers.

Aquest treball es pot trobar a la revista abans esmentada a la secció que vàrem titular «De noms i de llocs» i que apareix mensualment des del número 131, corresponent al mes de febrer de 1993. En el número anterior (130) hi ha publicada una entrevista en què explicàvem a grans trets el treball de recollida toponímica que havíem realitzat en el terme de Llucmajor, la metodologia emprada i les intencions futures sobre el que volíem fer.

A hores d'ara ja duem un any d'investigació (1994) i esperam continuar fins a haver acabat el recull toponímic complet del terme.

Hi ha a dir que la idea va sorgir quan participàrem en la recollida dels topònims de les Illes Balears mentre estudiàvem a la Universitat de les Illes Balears; aquell fou un primer recull toponímic del terme i es troba publicat en els mapes editats per la Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori del Govern de les Illes Balears.

OBJECTIUS DEL TREBALL

Els objectius que ens proposàrem des d'un principi foren:

- Que el nostre recull toponímic arribàs al públic i fos conegut popularment.
- Ampliar, millorar i perfeccionar el treball de la recollida anterior (duta a terme per la UIB), ja que disposàvem de més temps i coneixíem nous informadors.
- Tractar d'investigar a fons les arrels i el perquè dels topònims.
- Cercar la màxima informació de caire geogràfic, històric, antropològic, etnogràfic... sobre les possessions i establits del terme.

METODOLOGIA

En què consisteix el treball? La metodologia que seguim és realitzar una entrevista a un personatge que està o ha estat relacionat per la seva feina amb el lloc estudiat. És per

tant un treball de recerca oral, acompanyat la majoria de vegades d'un treball de camp, ja que pràcticament hem trescat totes les possessions o establiments estudiats. Hem de dir que a les entrevistes publicades, pel fet de disposar d'un determinat espai a les pàgines de la revista, només hi ha una part de tota la informació obtinguda, la qual ha estat gravada de forma extensa i hem hagut de resumir cenyint-nos a una de similar a totes les entrevistes.

ELS PERSONATGES ENTREVISTATS

Si ens atenem a les professions, els personatges entrevistats han estat: dos pastors, dos propietaris, tres amos o madones, tres garriguers i un roter.

La majoria d'ells són llucmajorers, encara que també n'hi ha algun de municipis veïns: Randa, Algaida i Campos.

El més vell dels entrevistats va néixer l'any 1902 i el més jove l'any 1935.

Segons la nostra opinió una de les entrevistes millors i més completes és la que férem a l'amo en Toni Catany Torrens *Vinyòvol*, que malauradament va morir fa poc; encara que tenia noranta anys era home de gran memòria i recordava molts d'antics topònims, com també anècdotes de la foravila llucmajorera, especialment sobre rotes i roters de *sa Marina*. Recordam que Cosme Aguiló a les passades jornades va parlar i elogiar un altre llucmajorer, informador i amic nostre: en Terrola, aquest amb l'amo en Toni Vinyòvol són dels que es poden incloure en aquella frase que cita Pulckrose en el llibre *Enseñanza y aprendizaje de la Historia*, que diu: «Quan mor un vell, és com si es cremàs una petita biblioteca». Els qui normalment treballam fent entrevistes a les revistes de premsa forana ho sabem bé.

ESTRUCTURA DEL TREBALL

El present treball està estructurat de tal manera que cada possessió i establiment estudiat surt una sola vegada a cada número de la revista, però aquesta generalitat té algunes excepcions:

1. D'una banda la possessió de *sa Torre* es troba dividida en dues parts, cada una de les quals surt en un número diferent, la raó és la gran superfície i complexitat d'aquesta possessió.

2. Al contrari, les possessions de *Gomera*, *Gomereta*, *Can Ferrí* i *Son Mutiliardo* han estat tractades conjuntament gràcies a l'informador, que tenia una bona coneixença de les quatre. Per cert, aquest informador, Guillem Garcies Bibiloni, conegut a Llucmajor com *es Pastor Vell de Ca s'Hereu*, nascut l'any 1906, mereix que el citem per la seva gran memòria i coneixement de la realitat foravilera llucmajorera.

El suport cartogràfic de què ens servim per dur a terme aquest treball és el mapa a escala 1:5000, que ja emprarem per fer la primera recollida toponímica. D'aquest ara solament empram les divisions de les tanques i sementers, tot obviant corbes de nivell, fites quilomètriques, torres elèctriques... per tal de no carregar el mapa i així complir un primer objectiu d'apropament de la toponímia a la gent.

Cada entrevista d'una determinada possessió té el seu mapa corresponent, llevat del cas ja explicat de *Gomera*, *Gomereta*, *Son Ferrí* i *Son Mutiliardo*, en què hem emprat un mapa general i tres de referència, seguint la tècnica de zoom.

El procés per a l'elaboració d'aquests mapes ha evolucionat durant tot aquest any; reformant-se sempre per aconseguir de cada vegada resultats més acurats.

Per fer els mapes més intel·ligibles hem descartat l'escala numèrica i hem emprat la gràfica.

CONTINGUTS REMARCABLES DEL TREBALL

Aquestes entrevistes són una exposició de la manera com era la foravila llucmajorera en un temps passat, de la manera com es vivia a les possessions i quines eren les tasques de cada persona que hi romania i hi treballava. Ens ha mostrat com era de dura la vida i la feina del camp, agreujada per la manca d'aigua que hi ha hagut des de sempre a *la marina de Lluçmajor*.

Altres aspectes que hem tractat d'introduir a les entrevistes han estat la flora i la fauna pròpies, els principals cultius i arbres que se sembraven, les torrentades, els anys de neu... Tot això indubtablement té un reflex en els topònims que ara veurem.

ELS TOPÒNIMS

En les dotze possessions estudiades hem recollit 449 topònims que ens donen una mitjana aproximada de 37 topònims per possessió.

Un fet que ens ha cridat l'atenció ha estat la repetició de certs topònims, que es fan presents a quasi totes les possessions llucmajoreres. Aquests són:

Quintana: tros de terra tancada de paret al voltant d'una casa de possessió, moltes de vegades hi tenien les ovelles amollades. Aquest topònim el trobam a *sa Torre*, *Son Marrano*, *Cala Pi*, *Son Mut*, *Capocorb Nou* i *Son Mut Aliardo*. També el trobam com *sa Quintana Peluda* a *Païssa* i *sa quinteta* a *Son Mutiliardo*.

Hortal: tros de terra tancat de paret prop de les cases de possessió, dins el qual se sembren els llegums per al consum de la casa i els farratges per al bestiar de la possessió. A cada alqueria hi sol haver quatre hortal, on un any hi fan faves, un altre ciurons, un altre farratge i un altre pèsols o lleties. El tenim a la possessió de *Cala Pi* i a la de *Païssa*. Com a *s'hortal de s'Aljub*, *s'hortal Vell* i *s'hortal Cuitor* a *Cala Pi*; *ets hortal* a *Son Felip* i com *s'hortal de sa Beurada* a *Son Mutiliardo*.

Tanca de s'Era: és la tanca on hi ha o hi havia el cercle de l'era; la trobam a *Cala Pi*, *Ca na Vilara*, *Son Servereta*, *Son Mut* i *Can Ferrí*. També l'era se cita a *Son Marrano* com *sa tanqueta de s'Era*; *s'Era* a *sa Bassa Crua*; *sa tanca Llarga de s'Era* o *s'Era Rotl-lo* a *Païssa*.

Els topònims que fan referència a la vinya també es repeteixen; això ens confirma que aquest cultiu estava molt estès per tot el terme de Lluçmajor (segons l'amillament de 1862 n'hi havia un poc més de 1.471 quarterades) fins que el dia 20 de maig de 1891 va aparèixer la fil·loxera i en causà la total extinció i la ruïna de molts propietaris llucmajorers. El cultiu de la vinya fou substituït per la sembra d'ametllers. A *sa Torre* trobam *es camp de sa Vinya*; a *Son Marrano*, *Son Felip* i *Son Mut*, *sa Vinya*; *Sa tanca de sa Vinya* a *Son Marrano* i a *Can Ferrí*; *Sa Vinyeta* localitzada a *Son Mut* i a *Son Servereta*.

Són nombrosos també els sementers o tanques que fan referència a aljubs, basses i cocons: n'hi ha vint-i-quatre. En citarem només el de *sa Torre*: *s'aljub Vermell* i *s'aljub Blanc*. I és en aquesta possessió on l'amo de *sa Bugaderia* ens contà que una vegada que havia plogut molt, s'adonaren que hi havia una connexió entre els tres aljubs: el de *sa*

Bugaderia, el de *les Cases* i el de *la Torre d'en Patacó*, de manera que una vegada omplit el primer, l'aigua no es perdia i anava al segon i així fins arribar al tercer. Aquest fet no fa més que remarcar que l'emmagatzemament d'aigua era primordial en una zona per si molt seca i sense fonts naturals.

ALTRES TOPÒNIMS INTERESSANTS

Els qui fan referència a la flora com *s'Alavern* i *es Pi Gros* a *sa Torre*; *sa Ruda* a *Gomereta*; *sa Paroella* (Paradella, *Rumex patientia*) a *Son Marrano*; *sa Savineta* a *Cala Pi*; *ses Esparregueres* a *Capocorb Nou* i *ses Pletes* de *ses Esparregueres* a *Son Marrano*. N'hi ha molts més que fan referència a les mates, ullastres i pinars.

També són abundants els topònims que fan referència als arbres de secà: és el cas de l'ametller, el garrover i la figuera. A moltes possessions fins i tot trobam topònims sobre les diferents classes de figueres o el seu fruit, és el cas de *sa Figuera Martinenca* i *ses Verdals* a *Son Felip*.

Els topònims sobre animals normalment fan referència a porcs i xots, que és el tipus de bestiar més nombrós en el terme; però també hi trobam la pleta dels Ases (*sa pleta dels Ases*) a *Capocorb Nou* o la pleta de les Abelles (*sa pleta de ses Beies*) a *Gomereta*.

Uns altres topònims que volem exposar són els referents a les rotes, que eren trossos de garriga que s'eixermaven per poder-les conrar; normalment es troben dins sementers, que aleshores són pleta, o estan conrats. Allà on n'hem trobats més ha estat a *sa Torre*, d'aquests cal anomenar: *sa rota d'en Barbeta*, *sa rota d'en Ginard*, *sa rota des Vencisos*, *sa rota d'en Dignes-ho* i *sa rota de na Pallassa*. En altres possessions quasi sempre també hi ha referències, com és el cas de *ses Rotes* o *ses rotes Noves*.

TOPÒNIMS I LLEGENDES

La llegenda des Clot de Cala Pi fa referència al topònim d'un sementer i tracta sobre el fet que va succeir a uns antics senyors d'aquesta finca quan en una incursió dels barbarescs a les nostres costes se'n dugueren part de la família de la dita possessió i demanaren un rescate per alliberar-los; es conta que per això hagueren de vendre el millor sementer que tenien, anomenat *es Clot*.

La llegenda des Salt des Cavall; el topònim *es Salt des Cavall* o *es Salt des Tinent*, com també se'l coneix, fa referència a la mort d'un tinent de carrabiners que va caure pel penya-segat de *Capocorb Nou*.

La llegenda del Bandoler; era un bandoler anomenat Lo Esperit Sant, que s'amagava a la torre de *Son Mutiliardo* i fou mort en el carreró que du el seu topònim.

TOPÒNIMS I GLOSES

Sabem que tant les llegendes com les gloses són producte de la ficció i inventiva populars però és important citar-les per la relació que tenen amb alguns dels topònims estudiats. Hi ha un topònim de la *serra de Tramuntana* present en una glosa llucmajorera, en què es juga amb la similitud fonètica de topònims (*Cuba* i *Cúber*); és un missatge i el senyor que s'escometen i diu així:

Som arribat de Cuba,
cansat que no em puc remanar,
per llegat m'ha de deixar
un pèl de sa meva juba.

L'altre respon:

Un pèl de sa meva juba
és un llegat massa prim
Toni Moll perquè t'estim
te deixaré es Clot de Cúber.

També hi ha la glosa del Cuitor de Païssa, i diu:

Amb el xubec del migdia
ja reina la calor,
ses faves des Cuitor
són ses millors de Païssa.

La de sa Torre fa referència a tres sementers d'aquesta possessió:

Ja només tenim sa Coma
i un tros a n'es Camp Rotget
ja no tenim Garbellet
ja et pots alegrar Coloma.

ALTRES TOPÒNIMS DE LLUCMAJOR

El recull toponímic que anam fent és abundant en noms, llinatges i malnoms o antropònims, aquí citarem els de *Cala Pi* i els de *sa Torre*.

Els de *Cala Pi* són: *Can Garinet*, *Can Niu*, *Can Gallineta*, *Cas Sorrero*, *Can Murtera*, *Can Terrola*, *Can Carreter*, *Can Avellà* i *Can Alegria*.

Els de *sa Torre*: *Can Font*, *Can Pou*, *Ca na Roca*, *Cas Toro*, *Ca na Roseta*, *Ca na Bolena*, *Can Saco*.

Un altre topònim que ens ha cridat l'atenció ha estat el que fa referència al bisbe Mateu Jaume Garau, nascut a *Llucmajor* el dia 31 d'agost de 1811 i degut al fet que els seus pares anaven de rotes o hi tenien relació fou conegut popularment amb el nom de Bisbe Rotes. Indubtablement no ens hem endinsat en l'estudi i relació d'aquest personatge amb la possessió de *Gomera*.

Es camí des Palmer o *es camí des Teix* es refereix al recorregut que feien els pastors quan guiaven les ovelles des de les possessions de terme de *Llucmajor* fins a les finques que els grans propietaris tenien a la *serra de Tramuntana*. Anava per *cas Busso* i continuava per *s'Àguila*, *sa Torre*, *es Puigderrós*, *Son Granada* i *s'Arenal*, al llarg seu s'hi troben els aljubs per abeurar les ovelles; tenim referències orals que també s'exercia la transhumància i s'anava des de *Llucmajor* cap a les possessions de la *serra de Llevant* (*Artà*) i que l'aljub de *Son Mesquida* tenia la mateixa funció que els altres.

EPÍLEG

La visió que ens han ofert les entrevistes que hem realitzat sobre la foravila llucmajorera és molt pessimista i ens han narrat uns fets que ja són passat llunyà. Podem dir que estam contents d'haver-ho recollit però que desgraciadament això ja s'havia d'haver fet molt temps abans.

Respecte al treball començat de recollida toponímica, de cada vegada més el completam i esperam que això ens tingui encara enfeïnats una bona temporada més.